

הרב ישראל דגדוביץ

ראש בית המדרש 'באר האבות'

מח"ס 'הנחמדים מזהב', ערך יצ"ו

משפחת רבי שמעון בר יוחאי

מה היה שמה של אשת רבי שמעון? בת מי הייתה ומי היא חמותה?

איזה מילדיה ונכדיה ידועים לנו ומי היה מחותנה?

דומה כי מרבית המשתטחים על קברו של רבי אלעזר בן רבי שמעון בן יוחאי, המצוי סמוך וגראה לקברו של אביו בהר מירון, אינם מבחינים בתגלית המעניינת הרקומה באותיות זהב על הפרוכת הקטיפתית המכסה את הציון: "ציון התנא האלקי רבי אלעזר זיע"א בן רבי שמעון בר יוחאי זיע"א בן שרה בתו של רבי פנחס בן יאיר זיע"א".

הרוקם האלמוני, או שמא מזמין הרקמה, מגלה לנו, בדרך אגב כביכול, כי שם אשת רבי שמעון, היא אמו של רבי אלעזר, היח: "שרה". מדובר בחידוש מרעיש, מהיות ולמיעוט ידיעתי אין לשם זה כל מקור או ראיה היסטורית, ובוודאי שאין על כך כל איזכור בדברי חז"ל בש"ס או במדרשים.

הרוקם גם מזכיר את שם חמיו של רבי שמעון בר יוחאי, והוא לדבריו: "רבי פנחס בן יאיר". בכך הוא צודק בהחלט, אלא שראוי לדעת כי אף עניין זה אינו נהיר לחלוטין, שכן בדברי הגמרא הבבליה שלפנינו נאמר שרבי פנחס בן יאיר היה "חתנו" של רבי שמעון בר יוחאי. אולם האמת היא שפרט זה לפיו רבי פנחס בן יאיר היה "חתנו" של רבי שמעון מקורו טהור מפורש בדברי הוזהר הקדוש וכפי שנרחיב בהמשך הדברים.

חמותה: אשת יוחאי

במאמר מקיף שפרסמנו בעבר בקובץ עין חיים (חוברת י"ז – ניסן תשע"ב) אודות שמות הוריו של רבי שמעון בר יוחאי הבאנו כי הרב יוסף משאש, ממכנאס שבמרוקו ובסוף ימיו בחיפה, כותב בחלק השלישי של ספרו 'נחלת אבות' (עמוד לא), אשר יצא לאור בשנת תשל"ז, כי שם אשת יוחאי, היא אמו של רבי שמעון, היח: "שרה".

את הידיעה הזו, כותב המחבר בתוך סיפור רחב ומעניין אודות סדר השתלשלות לידת רבי שמעון בן יוחאי, והוא מציין כי הדבר 'נשאר בזכרוננו ממה שראה בספרים', מבלי לציין באיזה ספרים מדובר. בסיום המעשייה הוא כבר מפנה אותנו למקור מוגדר יותר: "כל זה ראיתי בספר מעשיות כתב יד".

הערנו על כך, שאם קבלה היא נקבל אולם עלינו להיות מודעים לעובדה ההיסטורית שבימי התנאים כלל לא היה מקובל להשתמש עם השם "אברהם". וכמו שכבר חידד זאת הגאון רבי חיד"א בספרו 'שם הגדולים' (מע"ג מערכת א אות לד): "וראה זה חדש שלא מצינו בתנאים שבמשנה והברייתא תנא ששמו אברהם". מה שאומר, לכאורה, כי גם השם "שרה" לא היה מקובל אצל משפחות התנאים. והנה כאן אנו שומעים כי שם אשת יוחאי היה "שרה".

עוד הבאנו במאמר זה כי בשנת תשנ"ו יצא לאור לראשונה ספר 'פירושים ופסקים' על התורה של אחד מגדולי רבותינו הראשונים ומבעלי התוספות, רבינו אביגדור כהן צדק הצרפתי (הוצאת מכון 'הררי קדם'). והנה בתוך ספר זה (בפרשת בשלח) אנו מוצאים כי הוא מביא מתוך התלמוד הירושלמי, ששם אמו של רבי שמעון בן יוחאי היה: "חמי".

לא נכנים ראשנו בין ההרים לקבוע מסמרות מה אכן היה שם אשת יוחאי, אמו של רבי שמעון: אם "שרה" או "חמי", והבוחר יבחר. אולם מהיות ודבר רחוק הוא לומר שהן לכלה והן לחמותה קרו באותו שם "שרה", הרי שניתן לנחש כי הרוקם שסבור היה כי שם אשת "רבי שמעון" היה "שרה" נתערבבו לו היוצרות עם האגדה האומרת כי שם אשת "יוחאי" היה "שרה", ומכאן היא שבאה לו טעותו.

אביה: רבי פנחס בן יאיר

בתלמוד הבבלי נאמר במפורש כי רבי פנחס בן יאיר היה "חתנו" של רבי שמעון. והיינו, שלרבי שמעון בן יוחאי הייתה בת שנישאה לרבי פנחס בן יאיר. שכך כך שנינו במסכת שבת (דף לג ב): "שמע רבי פנחס בן יאיר חתניה ונפק לאפיה". היינו, רבי פנחס בן יאיר שמע כי חותנו רשב"י יצא ממערת מחבוא ויצא לקבל את פניו. הגמרא גם מספרת שרבי פנחס בן יאיר נכנס עם חותנו לבית המרחץ וראה בקעים וסדקים בגופו, מחמת ישיבתו בתוך החול במערה. הגמרא גם מתארת בפרוטרוט את אופן המשא ומתן הפלפולי שהיה בין החותן לחתנו לפני היותו במערה ולאחר מכן, יעוין שם בהרחבה.

אלא שלאידך גיסא, בספר הזוהר הקדוש נאמר במפורש כי רבי פנחס בן יאיר היה "חותנו" של רבי שמעון! ובתו של רבי פנחס היא הייתה נשואה לרבי שמעון והולידה לו את רבי אלעזר. הנה כך אמרו בזוהר הקדוש (פרשת נשא, קמה א): "וְתָא חָזִי, יוֹמָא דִּין פְּגִינָה אֲתַעֲפְרוּ חֲמִישִׁין פְּתָרִין לְרַבִּי פְּנִיחָס בֶּן יֶאֱיִר חָמוּד" [=בא וראה, יום זה בגללך יעטרו בחמישים כתרים את רבי פנחס בן יאיר חמיד". ועוד אמרו (פרשת בלק ר ב): "רַבִּי פְּנִיחָס תָּוָה אָזִיל לְמַחְמֵי פְּרִיָּה, אֲנִתּוּ דְרַבִּי שְׁמַעוֹן, וְתָנִית פְּמִרְעָא" [רבי פנחס היה הולך לבקר את בתו, אשתו של רבי שמעון, שהייתה חולה].

אל סבך סתירה זו בין הבבלי לזוהר יש להוסיף גם נתונים נוספים המעצימים את הדיון ומוכיחים לכאורה כי דווקא רבי שמעון בן יוחאי היה "חותנו" של רבי פנחס בן יאיר: הנה אף זאת אמרו בזוהר הקדוש (פרשת אחרי ס א): "אמר רבי שמעון לרבי אלעזר בריה: אלעזר קום בקימך, ואימא מלה חדתא, לגבי ורבי פנחס ושאר חברי. קם רבי אלעזר פתח ואמר... אנא לגבי אבא ורבי פנחס ושאר חברי, על אחת כמה וכמה. אתא רבי פנחס נשקיה ובריה" [=אמר רבי שמעון לרבי אלעזר בנו: עמד במקומך ואמר דבר חדש אל רבי פנחס ושאר החברים. קם רבי אלעזר, פתח ואמר... אני כלפי אבא ורבי פנחס ושאר החברים על אחת כמה וכמה. בא רבי פנחס, נשקו וברכו].

עיננו הרואות, בזוהר הקדוש עצמו, כי רבי אלעזר בן רבי שמעון קורא לרבי פנחס בן יאיר בשמו ולא בתואר 'קני' כפי שהיה מהראוי אילו היה נכדו, מה שמוכיח לכאורה כי רבי אלעזר לא היה אלא גיסו של רפב"י ולא נכדו.

כיוצא בזה ניתן להוכיח מסדר הדורות שרפב"י היה דור מאוחר לרשב"י ולא דור קודם לו, שכן רבינו הקדוש יוכיח שהוא היה בדור מאוחר יותר מרשב"י (כמוכח מכמה מקומות, וראה להלן) ומכל מקום מצאנו כי רפב"י הלך לבקר בביתו של רבי (חולין ז ב), מה שמוכיח כי היה בן דורו. ואם כן מוכרח לכאורה שהקשר בין רפב"י לרשב"י לא היה אלא שהיה רפב"י "חתנו" של רשב"י.

אולם מחזורתא שבוודאי נאמנו דברי הזוהר הקדוש הברורים שרבי שמעון בר יוחאי היה חתנו של רבי פנחס בן יאיר. ואכן רבים וטובים הכפילו את דברי התלמוד בבלי והשוו אותה לאמור בזוהר הקדוש. יש כאלו שתקנו את הגירסא בבבלי ולדבריהם אין לומר שרפב"י היה 'חתניה' של רשב"י כי אם 'חותניה' או 'חמיו' (ראה: 'סדר הדורות' ערך רפב"י בשם ספר 'יוחסין'). יש שמענו כי אפילו אין צורך בתיקון זה, שכן דיינו בשינוי הניקוד מ'חַתְנִיָּה' ל'חַתְנִיָּה' (ראה: 'מצור דבש' צימרינג, שבת שס). ויש שפירשו הגמרא באופן זה: שמע רפב"י שבא חתניה רשב"י ונפק לאפיה (בן יוחאי' שער ז מענה סז, עמ' פח). ולכל שיטות אלו ברור כי מעולם לא שמענו שרפב"י היה "חתנו" של רבי שמעון, אלא זו בלבד שרפב"י היה "חותנו" של רבי שמעון. כך בזוהר הקדוש וכך בתלמוד הבבלי.

וייש שאף הביאו ראיה המכריחה שכך היא הגירסא האמיתית והנכונה בתלמוד הבבלי, שהרי בסוגיה שם מבואר שרפב"י היה עם רשב"י במרחץ, ואילו היה רשב"י חותנו של רפב"י כיצד הותר לו כן, והרי ההלכה היא (פסחים נא א): "עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וחמיו". אלא ודאי שרפב"י היה "חותנו" של רשב"י והוא אכן לא רחץ במרחץ כי אם רשב"י (בעל ה'הפלאה' בספרו 'נתיבות לשבת' אה"ע סי' כג ס"ו).

ואילן נגד שתי הראיות שהבאנו לעיל, מהם משמע כי לא רפב"י לא היה חותנו, כבר כתב הרה"ק רבי חיים אלעזר ממונקאטש בספרו 'דברי תורה' (תניינא, אות כה), ליישב כמין חומר:

"ומה שאמרינן בזה בזה הקדוש שאמר לו רבי שמעון לבנו: 'אימא מלה חדתא לגבי דרבי פנחס' ולא אמר: 'לגבי אבי זקנך רבי פנחס'... אולי מפני שהיה רבי פנחס רק אבי אמו של רבי אלעזר ולא אבי אביו, וסבירא ליה כהאי דאמרינן בסוטה (מט א) דרב אבא ב"ר יעקב איטפל ביה ברב יעקב בר ברתיה, כי גדל אמר ליה אשקיין מיא, אמר ליה לאו בריך אנא, והיינו דאמרי אינשי רבי רבי בר ברתך אנא, עב"ל הגמרא. ועל כרחק סבירא ליה כן גם לרשב"י, כי על כן לא קרא לרפב"י בתור אבי זקנך לבנו מפני שהיה רק אבי אמו...

והנה לא אמנע לעורר בזה אשר ראיתי ב'סדר הדורות' בשם 'ספר היוחסין' שהקשה על מה דאמרינן באדרא זוטא (פרשת האזינו) דרשב"י ראה קודם פטירתו לרפב"י חותנו ולרב המנונא סבא שבאו ללוותו ולהכין מקומו למעלה, ועל כרחק שמת קודם רשב"י, ואיך היה רפב"י בבית רבי שהיה תלמידו דרשב"י בדמצינו כמה פעמים רבי בשם רבי שמעון, וגם רבי אלעזר בן רבי שמעון היה חברו של רבי אצל רשב"י אבי רבי, בדאמרינן בפרק השוכר את הפועלים (פד ב) ובדאמרינן בפ"ק דחולין (ז ב), עב"ד. וזהו לא קשה מידי לענ"ד, דבנראה היה אז רבי צעיר לימים בעת שהיה רפב"י אצלו, ורפב"י היה זקן ושבע ימים (ורבי היה אז נגיד, שהיה לו בביתו עושר וכבוד ופרדות, אותן שהקפיד עליהם רפב"י, כדאמרינן בחולין שם) ונפטר רפב"י קודם רשב"י כנראה שם באדרא זוטא, ואין כאן סתירה".

אולם אליבא דאמת יש לנו לידע שאין בודקים מהמזבח ולמעלה ונאמנה עלינו השערתו של רבינו האריז"ל שהיו שני רבי פינחס בן יאיר. וסדר הדורות והזמנים הוא שהכריח אותו לכך, שכן כאמור לא ייתכן שמצד אחד יהא רפב"י חותנו של רשב"י ומצד שני יהיה בזמן רבינו הקדוש. ומכוח תמיהה זו כתב (שער הגלגולים הקדמה מ):

"בספר הזוהר (פרשת האזינו רפח א), וז"ל: עד דהוה יתיב, אמר הא ר' פינחס בן יאיר הבא. נראה דרשב"י ע"ה נפטר אחר ר' פינחס חמיו. ובגמרא דידן מייתי ההוא עובדא דרבינו הקדוש, שזמן לסעודה לר' פינחס, ולא רצה, וגבה מורא בינייהו, וכבר היה אז נשיא והנה עתה בשעת פטירת הרשב"י לא היה רבינו הקדוש ז"ל נשיא, אף לא גדול בשנים, כי רבינו הקדוש ור"א בר"ש היו שוים בשנותיהם כנודע. ואפשר דתרי ר' פינחס הוו, והראשון היה חמיו של הרשב"י, ונפטר מקודם. והב' היה בן בנו של זה הא', והיה בימי רבינו הקדוש".

ראוי להבחין כי מדובר כאן בהשערה גרידא, אולם הכאים אחריו תפסו זאת לדבר וודאי וברור. וכך כתב ריש גלותא דבבל, הגאון רבי יוסף חיים מבגדד בספרו 'בן יהוידע'

(חולין ז ב):

"בסוף שער הגלגולים כתב מה"ר שמואל ויטל ז"ל, דתרי ר' פנחס בן יאיר הווי והראשון נפטר בחיי רשב"י כנזכר בריש אדרא של האזינו והשני היה בן בנו של הראשון והוא אשר נפק רבי לאפיה ודבר עמו במכלתין ע"ש, וזה אמת וברור".

ויציין כי לחידוש זה ניתן למצוא תימוכין מהמציאות, שהרי אנו יודעים על שני קברים המיוחסים לרבי פנחס בן יאיר (זה הידוע יותר כיום, בצפת, אותו גילה הארז"ל, ולפניו לא ידעו מכך. ומשנהו, המתואר בכתבים קדמוניים רבים כקברו של רפב"י, ניצב בפתח הכפר ברעם. וראה על מסורות שני קברים אלו בהרחבה בספר 'מצבות קודש בארץ ישראל' אות מב), וייתכן כי מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שכן שני רבי פנחס בן יאיר היו (אם כי כמובן אין זו ראיה מוכרחת, שכן מצאנו מסורות סותרות על קברים שונים גם לכאלו שבוודאי לא היו אלא אדם אחד ולא יותר. ואם אין ראיה לדבר יש זכר לדבר).

ויש לנו לידע כי לפי חידוש זה שהיו שני רבי פנחס בן יאיר, כבר כתבו האחרונים שאין הכרח לתקן את הגירסא בבבלי ולומר שרפב"י היה חותנו של רשב"י, אלא שאכן היה "חתנו" ולעולם היה לרשב"י גם חותן וגם חתן בשם זה.

גירסא שלישית על מעמדו המשפחתי של רבי פנחס בן יאיר כלפי רשב"י: לא חותן ולא חתן – כי אם מחותן! ושמא גם זה וגם זה, מצאנו בדברי הגאון רבי יעב"ץ בהגהותיו (שבת שס):

"רבי פנחס בן יאיר חתניה. בשלהי אדרא דזוהר פרשת נשא נראה שחיה רשב"י חתנו של רבי פנחס בן יאיר. ועל כרחנו מעות סופר יש באחד משני ספרים אלה. אמנם בספר הזוהר עצמו נראית סתירה בזה מיניה וביה, כי בכמה מקומות ממנו מוכח שרבי אלעזר בנו של רשב"י היה חתנו דרבי פנחס בן יאיר, ודילמא איתא להא ולאה, ואי אפשר לעמוד על זאת".

ובפרוטרוט יותר כתב בן היעב"ץ בספרו 'מטפחת ספרים' (דפוס לבוב תר"ל, עמ' 29):

"לרפב"י חמוך – בכאן יש סתירה, שמא רשב"י ובנו היו נשואי שתי בנותיו של רפב"י, ונעשה רשב"י גם הוא חתנו לעת זקנותו, לאחר שמתה אשתו ראשונה, לכן לא נזכר זה במ"א, אך רבי אלעזר היה חתנו הראשון ונשא בתו של רבי פנחס בנעוריו, לכן התייחס אליו יותר. אך בגמרא דילן (סוף פרק במה מדליקין) איתא איפכא, רבי פנחס הוה חתניה דרשב"י. אולם להלן בפרשת בלק איתא נמי דרבי אלעזר היה נכדו של רבי פנחס, לפיכך גם בזו מכונה גדולה היא בספר הזוהר".

ואנכי לא ידעתי היכן מצא היעב"ץ דבר זה שרבי פנחס בן יאיר היה חתנו של רבי אלעזר בן רבי שמעון, ולבוא בכך לידי מסקנה שרבי פנחס בן יאיר היה מחותן של רבי שמעון בן יוחאי, ושהאב והבן – רבי שמעון בר יוחאי ובנו רבי אלעזר היו גיסים, בהיותם חתנים אצל רבי פנחס בן יאיר. והאחרון הכביר, שנפטרה אשתו הראשונה של רשב"י ונשא את בתו של רבי פנחס בן יאיר בשונה מהפשיטות שהיא הייתה אשת נעוריו.

והאמת היא שקבלה בידינו כי רבי אלעזר בן רבי שמעון היה חתנו של רבי יוסי בן רבי שמעון בן לקוניא, וכמפורש בזוהר הקדוש (הקדמה, ה א): "רבי אלעזר תנה אזיל למחמי לרבי יוסי ברבי שמעון בן לקוניא חמוי", וכן במקומות נוספים..

וזוה עתה קבלתי מידידי הרמ"מ גאלדשטיין העתק מהערות היעב"ץ על ספר הזוהר (אותם הוא עומד להוציא לאור עולם), והוא כעניין דבריו האמורים במטפחת ספרים:

"בגינך אתעטרו חמשינ כתרין לר' פנחס בן יאיר חמוך. בכאן יש סתירה לדברי ספר הזוהר, בכמה מקומות נראה שרבי אלעזר בנו דרשב"י, היה חתנו דרבי פנחס בן יאיר. דילמא הא והא הוה, שרשב"י ובנו היו נשואי שתי בנות רבי פנחס בן יאיר, ונעשה רשב"י גם הוא חתנו לעת זקנותו, לאחר שמתה אשתו ראשונה, לכן לא נזכר זה במקום אחר. אך רבי אלעזר היה חתנו הראשון ונשא בתו בנעוריו, לכן התייחס אליו יותר. אך בגמרא דילן סוף פרק במה מדליקין, איתא אפכא רבי פנחס הוה חתניה דרשב"י, אמנם לחלן פרשת בלק (ר ב) איתא נמי דרבי אלעזר היה נכדו של רבי פנחס".

וברוך היודע מהיכן עלה להיעב"ץ דבר זה לפיו רבי אלעזר היה חתנו של רשב"י, ובפרט שלדבריו זה 'מוכח בכמה מקומות בספר הזוהר' בעוד שבזוהר הקדוש לפנינו מפורש שהיה חתנו של רבי יוסי בן רבי שמעון בן לקוניא.

אשת חבר כחבר

צדקנית מופלגת הייתה אשתו של רבי שמעון בן יוחאי. בעלה הפליג בשבחה, ובספר הזוהר הקדוש מובא שכך אמר רבי שמעון לבנו רבי אלעזר במעלת ובשבח אמו (פרשת פנחס רמ ב) "אמר רבי שמעון: בריה ברי לקודשא בריה הוא, עלך אתמר (משלי כג) 'ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך', 'ישמח אביך' דלעילא. 'ואמך' דא בנסת ישראל. 'ותגל יולדתך' דא ברתיה דרבי פנחס בן יאיר חסידא" [=אמר רבי שמעון: ברוך בני להקדוש ברוך הוא, עלך נאמר 'ישמח אביך ואמך ותגל יולדתך'. 'ישמח אביך' שלמעלה. 'ואמך' זו בנסת ישראל. 'ותגל יולדתך' זו בתו של רבי פנחס של יאיר חסידא].

תיכף לאחר נישואיו של רבי שמעון עם בתו של רבי פנחס בן יאיר עזב רבי שמעון את ביתו למשך שלש עשרה שנה! וזאת בכדי ללמוד תורה אצל רבי עקיבא בבני ברק, תוך כדי שהוא עומד בקשר רציף עם אשתו ויודע את הנעשה בביתו (ויקרא רבה כא ח. וראה כתובות סב ב).

אגב, ייתכן שיש משמעות מיוחדת בכך שלימודיו של רשב"י אצל רבי עקיבא נמשכו י"ג שנה. הגה בספר התניא (פרק טו) מבואר: "ובזה יובן מ"ש בגמרא דעובד אלהים היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד ולא עבדו היינו מי ששונה פרקו מאה פעמים לבד והיינו משום שבימיהם היה הרגילות לשנות כל פרק מאה פעמים כדאיתא התם בגמרא משל משוק של חמרים שנשכרים לעשר פרסי בזווא ולאחד עשר פרסי בתרי זוזי מפני שהוא יותר מרגילותם. ולכן זאת הפעם המאה ואחת היתרה על הרגילות שהורגל מנעוריו שקולה כנגד כולן ועולה על גביהן ביתר שאת ויתר עז להיות נקרא עובד אלהים מפני שכדי לשנות מבע הרגילות צריך לעורר את האהבה לה", עיין שם מה שהאריך בזה.

והנה המעיין בסוגיא בכתובות עיניו תחזינה מישרים שההולכים אצל רבם ללמוד תורה היו הולכים למשך י"ב שנה. ועל כגון דא רבותא לרבי שמעון בר יוחאי שהוא הוסיף עוד שנה אחת, בדומה למי ששונה פרקו מאה פעמים ואחד.

נשים דעתן קלה

התייחסות נוספת של רבי שמעון לאשתו מצאנו בעת בריחתו מהרומאים שבקשו להורגו. וכך אמרו (שבת לג ב): "אזל הוא ובריה משו בי מדרשא. כל יומא הוה מייתי להו דביתוהו ריפתא וכוזא דמיא וכרכי. כי תקיף גזירתא, אמר ליה לבריה: נשים דעתן קלה עליהן, דילמא מצערי לה ומגליא לן. אזלו משו במערתא". אשתו של רבי שמעון הייתה מספקת לבעלה ולבנה מדי יום ביומו את מאכלם: ככר לחם וכר מים, אל בית המדרש. אלא שברכות הימים, כשנתחזקה הגזירה, אמר רבי שמעון לבנו כי 'נשים דעתן קלה' ויש לחשוש שמא הרומאים יצערו אותה והיא תגלה את מקום מחבואם. ומחמת כן יצאו והתחבאו במערה.

הגדרה זו "נשים דעתן קלה" שנתן רבי שמעון לאשתו, עוררה את רבותינו הראשונים לדון בשאלה מעניינת: הלוא אמרו (נדה מה ב): "מלמד שנתן חקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש", וכיצד אמר כאן רבי שמעון כי דעתן של הנשים קלה. עמדו על כך הרא"ש בתוספותיו והריטב"א בחידושו (נדה שס). ותירצו, שהאשה ממהרת להבין יותר מהאיש. ובפשטות כוונתם, שאכן האשה נהיית גדולה בי"ב שנים ויום אחד, ואילו האיש אינו נעשה גדול אלא בי"ג שנים ויום אחד, אולם עצם דעתם היא קלה יותר מאצל האנשים.

על שאלה זו קיימים תירוצים נוספים, מהם המחלקים בין דעת לבניה וכיוצא בזה, ואף בדברי הראשונים שהבאנו לעיל ניתן להעמיס משמעויות נוספות.

עוד מצאנו כי לקביעה זו של רבי שמעון 'נשים דעתן קלה' קיימת גם התייחסות הלכתית כבדת משקל. הנה כך כותב המגן אברהם (סוף סימן קנז):

"בשבת אמרינן 'נשים דעתן קלות דלמא מצערי להו ומגלי לן אזלו עשו במערתא'. משמע שמותר לו לברוח כשיש סכנת נפשות, אע"פ שמתוך זה גורם צער לחבירו. ומשמע שהוא מחוייב לסבול צער כדי שלא יהרג חבירו בחנם".

וראה במחצית השקל (שס) שביאר:

"משמע שמחמת קלות דעתן יעשו שלא כדין ויגלו, מוכח דמצד הדין אף דהוי מצער להו הוה להו לסבול הצער ולא לגלות. ולבסוף כשברחו, אף על גב שיש לחוש פן יצערו הנשים לגלות מקומם ולאשר הנשים לא ידעו מקומם יסבלו צער עבורם, משמע דמותר להציל את עצמו מסכנות נפשות אף על גב שגורם על ידי זה צער לחבירו".

המגן אברהם פותח ומוכיח מכך שרשב"י ברח למערה ולא חשש שיצער את אשתו אודותיו, שאכן מותר לאדם לברוח מחמת סכנת נפשות ואין לו צורך לחשוש שמא מתוך זה הוא גורם צער לאדם אחר.

וראיתי להאמרי בינה (או"ח סי' יג ס"ה) שהעיר על דברי המג"א:

"ולכאורה מדבא להוכיח משם דרשאי לברוח, משמע מדבריו דרך אם גורם צער לחבירו, אבל אם יגרום בזה סכנות נפשות לחבירו היה אסור לברוח. ולא משמע כן, כיון דהוא מציל את עצמו, מה לו בזה שיגרום לחבירו, איהו נפשיה מציל ומה איכפת לו בזה אם יתגלגל על ידי זה סכנות נפשות לחבירו".

ומעוצם הקושיה איכא למימר שבוודאי אצל כל אדם מותר לו להציל עצמו גם אם על ידי כך נגרם ונפעל נזק לחבירו, ואפילו סכנת נפשו, כי הוא את נפשו הציל וחייו קודמים. אולם ייתכן כי המג"א סייג את עצמו ולא כתב כן אלא על צער, מהיות והראיה נסובה אודות רשב"י ואשתו, וייתכן שמחויבי הבעל לאשתו הוא שלא להביאה לידי פקוח נפש. ודווקא בפקוח נפש של הבעל, יכול לדחות צער של האשה, אולם אם הוא גם פקוח נפש של האשה, ייתכן שמהיות ואשתו כגופו, אין לו רשות לסכנה.

אלא שבעצם ראייתו של המג"א מבריתו של רשב"י, לא ידעתי מהיכן הוציא מסוגיא זו שעל ידי בריחתו למערה היה גורם צער לאשתו, שהרי בגמרא לא הוזכר ולא כלום על כך שהיו מצערים את אשת רשב"י בזמן היותו במערה. ושמא כל החשש שיצערותה היה כשיידעו שהיא אכן יודעת מקום המצאו, כשעוף השמים יוליך ראת הקול ובעל כנפיים יגיד דבר שהיא מספקת לו מים ומזון. אולם באם לא יהיה כל ראייה שהיא יודעת את מקום המצאו, מהיכי תיתי שיצערותה על לא עוול בכפה.

עוד הוכיח המגן אברהם, כי מכך שרשב"י אמר שאם יישאר בבית המדרש תגלה אשתו את מקומו, לפי ש'נשים דעתן קלה', מוכח כי מעיקר הדין היה אסור לה לגלות, ומחובתה היה להצטער ולא לגלות את מקומו. וגם בזה יש לידע מה ראייה שמעיקר הדין אסור לה לגלות, שמא רצונה מצד עצמה היה שלא לגלות, אלא שמהיות ונשים דעתן קלה לפיכך לא תוכל לעמוד בצער היסורים של הרומאים, ועוד יש לפלפל בזה הרבה.

קמו בניה ויאשרוה

בנם המפורסם של רבי שמעון בר יוחאי ואשתו היה התנא "רבי אלעזר". חז"ל מספרים על מסירותה המיוחדת של אמו אליו להאכילו לשובע, וכך הוא שאמרו במדרש (שיר השירים רבה ה ג): "רבי אלעזר בן רבי שמעון... יתיב גבי תנורא, אמיה נסחא והוא אכיל, אמיה נסחא והוא אכיל, עד דאכיל כל אצוותא" [=רבי אלעזר בן רבי שמעון היה יושב על יד התנור בו נאפו ככרות לחם. אמו הייתה רודה בכר לחם והוא אוכל, ושוב הייתה אמו רודה בכר לחם והוא אוכל, עד שאכל את כל הככרות].

אגב, על רבי אלעזר אנו יודעים שהיה לו בן שחזר בתשובה שלמה, עד שאת הפסוק (משלי יא ל): "פְּרִי צִדִּיק עֵץ חַיִּים" דרשו במסכת בבא מציעא (פה א): "זה רבי יוסי ברכי אלעזר ברכי שמעון".

מלבד בן ונכד זה מצאנו בתלמוד הירושלמי (קידושין פ"א ה"ז): "תני רבי יודן בר ברתיה דרבי שמעון בן יוחי", כך שאנו מתוודעים כאן לבת שאת שמה ושם בעלה אין אנו יודעים, אלא זו בלבד שבנם היה קרוי בשם "רבי יודן".

ואף על זה ניתנה רשות לדון, שכן במקומות אחרים מצאנו שהגירסה היא אינה 'בר ברתיה', במשמעות של בן הבת, כי אם 'בר דורתיה', במשמעות של אדם בן דורו (ראה ירושלמי פאה פ"א ה"א, פסיקתא רבתי פי' כג – עשה"ד ד), אולם מסתבר כי הצדק היא עם הגירסא 'בר ברתיה'.

אם אכן נתפוס שלרשב"י גם היה חתן בשם רבי פנחס בן יאיר, כפשטות דברי התלמוד הבבלי וכפי שהבאנו לעיל, הרי שיש לדון האם היו כאן שתי בנות, אמו של רבי יודן ואשתו של רפב"י, או שמא אשתו של רפב"י הייתה גם אמו של רבי יודן. ומסתבר לומר שאילו אכן היה רפב"י אביו של רבי יודן היו מזכירים גם אותו בייחוסו של רבי יודן ולא רק את היותו בר ברתיה של רבי שמעון בר יוחאי, כך שנראה יותר כי שני בנות היו להם, לרשב"י ולאשתו, מלבד בנם רבי אלעזר.

